

ПРОВЕДЕННЯ РАДІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА ТА ЇХ ДЕЗАКТИВАЦІЯ У РАЗІ ПІДВИЩЕНОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ РАДІОНУКЛІДІВ

Трембовецька А.О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
2 курсу ОП «Ветеринарна медицина» (термін навчання 5,6 років)

Науковий керівник: **Сапронова В.О.**, канд. с.-г. наук, доцентка

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

Актуальність. У нашій країні радіоекологічна ситуація визначається впливом забруднень, зумовлених особливостями формування радіаційного фону за рахунок природних та штучних радіонуклідів внаслідок діяльності радіаційно небезпечних об'єктів (атомних електростанцій), аварії на Чорнобильській АЕС, а зараз – ще й забрудненням довкілля в результаті воєнних дій.

Тому, надзвичайно важливим завданням є отримання і виробництво екологічно безпечних продуктів харчування, що спрямовано на збереження здоров'я нації.

Мета. На основі літературних джерел та власних досліджень з'ясувати, яким чином проводиться моніторинг радіоактивного забруднення продукції тваринного походження, особливо небезпечних дозоутворюючих штучних радіонуклідів цезію-137 і стронцію-90, оцінка рівня вмісту та які необхідно проводити заходи, спрямовані на зменшення їхньої концентрації [1].

Матеріали і методи. Визначення вмісту та активності радіонуклідів у пробах проводиться за допомогою теоретичного, описового, порівняльного, аналітичного методів з використанням загальноприйнятих спектрометричних, радіохімічних методів дослідження [4].

Результати. Небезпечні радіоактивні речовини, потрапляючи в атмосферу, поступово осідають на поверхні Землі і включаються в природні біологічні цикли, далі переносяться через харчові ланцюжки в організм людини та тварин. Вони накопичуються в ґрунті, рослинах та водоймах. Після попадання на поверхню ґрунту, радіоактивні речовини можуть розчинятися в атмосферних опадах або потрапляти в підземні води. Швидкість їх вертикальної міграції залежить від різних факторів – кількості опадів, фізико-хімічних властивостей ґрунту, розчинності [1]. В організм сільськогосподарських тварин радіоактивні речовини потрапляють, переважно, з забрудненим кормом та водою відкритих водойм, а людини – через забруднену їжу і воду. Переважним джерелом вважаються продукти тваринництва, особливо молоко і молочні продукти (75-80%). Тому, важливим заходом зменшення дози внутрішнього опромінення населення є встановлення гігієнічних регламентів вмісту окремих радіонуклідів у продуктах харчування та питній воді (ДР-2006) [2].

Концентрація радіонуклідів у продуктах тваринного походження може бути значно зменшена шляхом обробки та переробки. В цьому випадку використання звичайних прийомів може бути дуже ефективним. Так, після сепарації незбираного молока у вершках залишається 8-16% ^{90}Sr і ^{137}Cs , а решта – переходить до відвійок. Промиваючи вершки з використанням теплої води і

знежиреного молока можна зменшити вміст ^{90}Sr ще в 50-100 разів. За переробки вершків на вершкове масло значна частина радіонуклідів переходить у склотини та промивні води. При цьому вміст ^{90}Sr і ^{137}Cs у вершковому маслі знижується до 35% і 50% від концентрації у вершках відповідно. Тому з молока, забрудненого радіонуклідами, доцільно спочатку виробляти вершки та масло. Перетоплення масла видаляє з нього майже весь ^{90}Sr і ^{137}Cs . При переробці молока на нежирний сир вміст ^{90}Sr і ^{137}Cs знижується на 90%.

Молочні продукти можуть відрізнятися за вмістом радіонуклідів. Так, ^{90}Sr , в основному, концентрується в багатих білком продуктах, ^{137}Cs – залишається в сироватці. Оскільки жири не утворюють комплексів з лужними і лужноземельними металами, невелика частка цих радіонуклідів переходить у вершки, незначна – в масло. При збільшенні жирності вершків і одночасному зниженні вмісту білка вміст ^{90}Sr і ^{137}Cs зменшується в 2-3 рази [1].

Існують способи очищення молока від радіонуклідів без істотної зміни його хімічного складу та властивостей. Використовуючи пірофосфат, який зв'язується зі стронцієм, можна видалити до 80% його з молока, а за допомогою іонообмінних смол – швидко й досить ефективно очистити від інших радіонуклідів. Один об'єм аніонітного сорбенту Dowesk-2 може вилучити більше 50% ^{90}Sr з 230 порцій молока. Існують установки, які видаляють ^{137}C з молока, адсорбуючи його діоксидом заліза.

Найбільш ефективним є електродіалізний метод очищення молока. В процесі електродіалізу через аніонообмінні мембрани видаляється до 90% ^{90}Sr і до 99% ^{137}Cs . При цьому вартість молока зростає лише на 10%.

Ефективним методом очищення м'яса, забрудненого радіонуклідами, є кулінарна обробка, яка передбачає його відварювання. Протягом перших 10 хв у бульйон переходить до 60% ^{90}Sr і ^{137}C , а після додавання лимонної або молочної кислоти – до 75-85%. З огляду на це, перший бульйон необхідно виливати.

Оскільки ^{90}Sr накопичується, переважно, в кістках і стає частиною їх структури, проварювання практично не впливає на його вміст. У бульйон переходить всього 0,01- 0,2% від початкової кількості.

Знизити радіоактивність м'яса можна шляхом тривалого вимочування в 0,8-1,0% розчині кухонної солі та промивання в проточній воді. Добре також вимочити м'ясо у воді, підкисленій оцтовою або лимонною кислотою.

Рівень очищення м'яса визначається розміром нарізаних шматочків, тривалістю вимочування, обробкою, реакцією середовища, його забрудненням і хімічним складом радіонуклідів [1].

Перетоплюючи сало на смалець понад 95% ^{137}Cs залишається в шкварках, що призводить до зниження його вмісту в розтопленому жирі в 20 разів.

Існує ймовірність зниження рівня концентрації ^{137}Cs , який зосереджений переважно в м'язах, у процесі приготування харчових продуктів із забрудненої радіонуклідами риби [3]. Для цього шматки риби вагою 50-100 г занурюють у воду на три години (після першої години воду замінюють тричі), що знижує концентрацію ^{137}Cs в ній на 65-70%. Потім рибу витримують у 4%-му розчині кухонної солі, що знижує її забруднення на 85-98%. У смаженій рибі вміст ^{137}Cs

знижується на 45%, при відварюванні – до 60%, готуючи юшку (тушка риби з головою) – на 15-28%, бульйон (тушка риби без голови) – до 60%, хоча, зазвичай, для цієї мети рекомендується використовувати вторинні бульйони.

Результати досліджень свідчать, що з лускою й внутрішніми органами видаляється до 15% ^{137}Cs , а якщо, водночас, від'єднати голову риби, то концентрація його знижується до 30%. Різні технологічні способи консервації риби методом засолювання знижують рівень концентрації радіонуклідів ^{137}Cs від 30-40% до 65-70%, копчення, в'ялення, сушіння риби мало впливають на зниження вмісту радіоцезію у готовій продукції (8-25%). Виготовлення балику (м'ясний пласт) значно знижує вміст радіонуклідів ^{137}Cs (на 50-60%), а консервування риби в скляних герметично закупорених банках методом автоклавування не зменшує вміст радіонуклідів.

Висновки.

Вживання продуктів харчування та питної води з підвищеним вмістом ^{137}Cs та ^{90}Sr призводить до додаткового внутрішнього опромінення організму людини, що зумовлює необхідність проведення постійного радіоекологічного моніторингу ґрунтів, продукції рослинництва та тваринництва, водних об'єктів та продукції рибництва з метою отримання чистої продукції від радіонуклідів.

Список використаних джерел.

1. Гудков, І. М. (2016). *Радіобіологія* (с. 358-361). Київ: НУБіП України.
2. ГН 6.6.1.1-130-2006. Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді. Державні гігієнічні нормативи. [URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-06](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-06).
3. Hubanova, N., Horchanok, A., Novitskii, R. Sapronova, V., Kuzmenko, O., Grynevych, N., Priszajhnjuk, N., Lieshchova, M. & Slobodeniuk, O. (2019). Accumulation of radionuclides in Dnipro reservoir fish. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(2), 227-231.
4. Левчук, С. (2016). *Довідник по основним методам визначання активності радіонуклідів* (с. 55-61). Київ: НУБіП України.